

DIFERENCIACE SAZEB DŮCHODOVÉHO POJISTNÉHO PRO RODINY S DĚTMI¹

MARTIN HOLUB²

Differentiation of Social Contribution Rates for Families with Children

***Abstract:** Pension systems, as well as other subsystems of state social policy must respond to socio-demographic development of the society, especially the increasing life expectancy, changes in family behaviour and the development of fertility. The current debate on pension reform in the field of expert commission for pension reform also includes innovative approaches that have no basis in economic theory and world practice. The paper analyses one concrete measure proposed consisting in differentiating the amount of pension insurance contributions, depending on the number of children raised. It undergoes a thorough analysis of both the microeconomic and macroeconomic points of view and assesses it in the context of current theory pension systems. Based on the analysis, it is concluded that in relation to the objectives which should be fulfilled – support for families with children – the proposed measure is inappropriate, inconsistent and brings only marginal effects for families with children, which does not include all types of family life. Under the current social policy, there are better measures that would lead to achieving the targets.*

***Keywords:** old-age pension, social contributions, family support, child pension, social contribution reduction*

JEL Classification: H 55, J 26, G 22

1 Úvod

V poslední době nabyla debata o důchodových reformách nejen v evrop-

1 Příspěvek vznikl v rámci projektu „Aktuální trendy ve vývoji finančních trhů“, podpořeného z prostředků institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Vysoké školy finanční a správní v r. 2015.

2 Ing. Martin Holub, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Estonská 500, Praha 10, Česká republika, e-mail: martin.holub@vsfs.cz

ských zemích nebývalých rozměrů. Sociální systémy téměř všech evropských zemí, včetně České republiky, čelí problémům, které s sebou přináší ekonomický a populační vývoj naší postmoderní společnosti.

Ač má zohlednění dob výchovy dětí (nejen) v českém důchodovém systému dlouholetou tradici, objevují se v současných debatách o způsobu a možnostech důchodové reformy v ČR návrhy na změnu způsobu zohlednění výchovy dětí v důchodových nárocích a výši důchodové dávky jejich rodičů – Hyzl a kol. [8], Hampel [6]. Na půdě Odborné komise pro důchodovou reformu (OKPDR) zřízené MPSV se v souvislosti s narovnáním transferů mezi rodinami s dětmi a společností a zohledněním investic do výchovy dětí a v souvislosti s nízkou mírou porodnosti hovoří o možnostech zavedení závislosti výše důchodového pojistného v závislosti na počtu vychovaných dětí (OKPDR [10]). Tyto úvahy souvisejí jednak se snahou zvýšit porodnost a zajistit „lepší“ podmínky pro rodiny s dětmi a jednak se snahou zajistit dlouhodobou finanční udržitelnost důchodového systému.

Cílem tohoto příspěvku je představit navrhovaný teoretický koncept závislosti výše důchodového pojistného na počtu vychovaných dětí v důchodovém systému, podrobení tohoto konceptu kritické analýze a identifikace jeho slabých a silných míst. Na základě tohoto rozboru a zasazení tohoto konceptu do kontextu českého důchodového systému si příspěvek klade za cíl předložit doporučení pro českou vládní politiku a doplnit tak probíhající diskuze o směřování reformy důchodového systému v České republice.

2 Zohlednění doby výchovy dítěte v důchodových systémech zemí EU

Doby výchovy dětí jsou v rámci důchodového zabezpečení zohledňovány ve všech zemích EU bez ohledu na zvolený systém sociálního zabezpečení. Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi existují pouze v rozsahu zohlednění těchto dob.

Zohlednění dob výchovy dětí v důchodových systémech jednotlivých zemí EU vykazuje vysokou variabilitu. Většinou jsou zohledňovány doby výchovy dětí v prvních letech života (obvykle třech až čtyřech letech). Mezery v dobách důchodového pojištění rodičů, vzniklé výchovou dětí, mohou být kompenzovány zaplacením příspěvků za toto období ze státních prostředků či je umožněno dobrovolné dokoupení důchodových nároků rodiči. Doby výchovy dětí mohou částečně sloužit pouze k vyplnění mezery v době pojištění při zjišťování nároku na důchod (doplnění minimálního počtu let potřebných

pro získání nároku na důchod). Velmi ojediněle je výchova dětí zohledněna prostřednictvím započítání náhradních (nepříspěvkových) dob pojištění, za které nejsou placeny příspěvky na sociální pojištění. Doby výchovy dětí mohou být vyloučeny při výpočtu výše důchodu, aby nerozměňovaly skutečně dosažené příjmy, ze kterých je důchod počítán. V některých zemích je výchova dětí zohledněna poskytnutím dávek vázaných na místo pobytu, které jsou podobné rodinným dávkám, ale mají přímé nebo nepřímé dopady na pozdější stanovení důchodových nároků (dávky mohou být vyměřovacím základem pro stanovení pojistného). U zemí s bodovým systémem je aplikováno připsání bonusů za výchovu dítěte na individuální konto pojištěnce či zvýšení doby pojištění připsáním bonusů. Výjimečně se objevuje snížení zákonné hranice odchodu věku do důchodu pro rodiče či pouze pro matky vychovávající děti.

V České republice je v současné době péče o dítě zohledněna jako náhradní doba pojištění a má vliv jak na získání důchodového nároku, tak na výši důchodu. Náhradní doba je definována jako péče o dítě ve věku do čtyř let. Péči lze započítat pro účely budoucích důchodových dávek jak ženám, tak mužům, avšak tutéž dobu péče nelze započítat současně více osobám. Dále je v ČR umožněno ženám snížení věkové hranice odchodu do důchodu podle počtu vychovaných dětí. Od tohoto zvýhodnění žen se však postupně upouští, cílovým stavem je dosažení jednotného důchodového věku 67 let pro muže a ženy pro generaci narozenou v roce 1977.

3 Koncept závislosti pojistného na počtu vychovávaných dětí

V Evropě je myšlenka zohlednění dob výchovy dětí v nároku na důchod či v jeho výši diskutována již od 80. let. Např. Borchert [2] při polemice nad reformou německého důchodového systému doporučuje zohledňovat doby výchovy dětí při posouzení získané minimální doby pojištění a navrhuje zavést zvláštní část důchodu, tzv. rodičovskou penzi. Bental [1] se ve své práci zabýval hledáním rovnováhy mezi populačním růstem a akumulací kapitálu. Ukazuje, že dosažení Paretovského optima je možné v případě průběžně financovaných systémů sociálního zabezpečení, kde jsou dávky stanoveny proporčně k počtu vychovaných dětí. Cigno [3] zkoumá vztah mezi mírou plodnosti a mírou úspor. Na konkrétních datech Německa, Itálie, Spojeného království a Spojených států dokazuje, že rozmach systémů sociálního zabezpečení vedl ke snížení míry plodnosti ve sledovaných zemích. Konkrétnější návrhy řešení této problematiky se objevují již na začátku 21. století v práci Sinna [12], kde se autor zabývá vztahem mezi investicí do lidského kapitálu

a systémem důchodového zabezpečení. Autor dochází k závěrům, že sociální zabezpečení je dobrou ochranou ve stáří pro bezdětné, ale zároveň vytváří silné demotivační faktory v investicích do lidského kapitálu. Někteří z autorů (např. Cigno [3]) pak nabízejí k současným tradičním systémům sociálního pojištění zavést alternativní systém důchodového zabezpečení, který by jedinci umožnil získat důchodové nároky prostřednictvím svých dětí, do kterých investovali při jejich výchově. Pro důchodový systém, kde výše důchodové dávky závisí na počtu dětí, se používají označení Child pension či CPAYG a jak říká Vostatek [13], nejde o penzi pro děti, ale „za děti“. Dětskou penzi se rozumí sociálně-politický projekt poskytování starobního důchodu rodičům se třemi a více dětmi, který již dlouho doporučují především Sinn a Werding. Dětská penze je koncipována jako univerzální dávka, nezávislá na příjmech. Rodiče s jedním dítětem podle této koncepce mají nárok na třetinovou dětskou penzi, rodičům se dvěma dětmi náleží dvě třetiny této penze. Bezdětní starci nedostanou nic, protože neinvestovali do pořízení a výchovy dětí. Zejména v Německu je pak koncept CPAYG nadále rozpracováván, svou práci rozšířil Sinn [12], kdy se věnuje závislosti pojistného na sociální zabezpečení na počtu dětí a navrhuje doplňkový systém soukromého pojištění pro bezdětné či rodiče s nízkým počtem dětí, kdy by se výše pojistného s klesajícím počtem dětí zvyšovala. Jako výchozí hodnotu nulového pojistného navrhuje počet dětí roven třem. Další německý autor Werding [14] se ve své práci věnuje možnosti zavedení slev či odpočtů na pojistném na důchodové zabezpečení za účelem spravedlivé výše pojistného pro rodiče dětí. I zde je hlavním východiskem představa, že důchodového zabezpečení může být dosaženo buď investicí do systému sociálního zabezpečení (spoření), či investicí do lidského kapitálu (dětí), případně kombinací obojího.

Diferenciace sazeb pojistných odvodů podle počtu vychovávaných dětí v rodině může být zavedena samostatně, jako se tomu stalo na velmi krátké období dvou let na Slovensku, nebo může být doplňkem CPAYG, např. tak, jak to ve své práci navrhuje Sinn [12] či Hyzl a kol. [8]. Na Slovensku se jako v jediné evropské zemi v období 1. 1. 2004 – 31. 12. 2005 uplatňoval institut snížené sazby pojistného u zaměstnance na starobní pojištění. Celková suma sazby pojistného u zaměstnance byla 4 %, za každé dítě si zaměstnanec mohl snížit sazbu o 0,5 %. S ohledem na fakt, že toto rozhodnutí bylo přijato proti vůli vlády, bylo nekonceptní a nespravedlivé, bylo po dvou letech zrušeno a nahrazeno zvýšením daňového bonusu za dítě [7]. Možnost závislosti výše pojistného na počtu vychovaných dětí, jak směrem nahoru tak dolů, se také v roce 2005 objevila v reformních návrzích Socialistické strany v Portugalsku,

kdy tehdejší premiér Sokrates navrhl snížení pojistného na důchodové pojištění pro rodiče s více než dvěma dětmi a zvýšení pojistného pro bezdětné či rodiče pouze s jedním dítětem a argumentoval tvrzením, že „koneckonců bohatství vytvořené budoucími generacemi bude garantovat příjmy budoucích důchodců“ – Linhas [9]). S ohledem na silnou kritiku tohoto návrhu jak z liberálních pozic, kdy bylo opatření kritizováno pro nefunkčnost a vláda podezřívána z toho, že chce jeho prostřednictvím navýšit aktuální příjmy důchodového pojištění, jehož účet se měl v blízké době dostat do deficitu, tak z levicových pozic, kdy bylo opatření nahlíženo jako zvýhodnění pro velké rodiny s vysokými příjmy či negativnímu stanovisku sociálních partnerů, kdy největší odborová organizace CGTP ve svém prohlášení označila návrh zavedení variabilní příspěvkové sazby podle počtu dětí za absurdní, k realizaci tohoto opatření však nikdy nedošlo.

Odborná komise pro důchodovou reformu pak pro Českou republiku a její důchodový systém navrhuje zavést diferenciaci sazeb pojistných odvodů na důchodové pojištění pro rodiny s dětmi. Cílem tohoto opatření má být částečné narovnání transferů mezi rodinou a společností z hlediska postavení stejněpříjmových domácností a posílení principu zásluhovosti zohledněním zásluh pracujících rodičů na výchově budoucí generace plátců pojistného. Odborná komise pro důchodovou reformu si od případného zavedení takového opatření slibuje ulehčení celkové finanční zátěže rodin s dětmi v období výchovy nezaopatřených dětí, kdy dochází k výraznému růstu výdajů na děti a ke značnému poklesu příjmu přepočteného na člena domácnosti.

Odborná komise pro důchodovou reformu navrhuje, aby došlo k navýšení základní sazby důchodového pojištění na 29 % ze současných 28 %, a to v části pojistného hrazeného zaměstnancem na 7,5 %. Tato základní sazba by platila pro bezdětné domácnosti. Pro domácnosti s jedním dítětem by platila sazba 28 % (6,5 % pojistné připadající na zaměstnance), domácnost se dvěma dětmi by pak měla sazbu 26,5 % (5 % pojistné připadající na zaměstnance), domácnost se třemi dětmi by hradila pojistné ve výši 24 % (2,5 % pojistné připadající na zaměstnance) a domácnost se čtyřmi a více dětmi by hradila pojistné ve výši 21,5 %, tedy pojistné připadající na zaměstnance by bylo nulové. Za dítě by se pro tyto účely rozuměla nezaopatřená osoba žijící v domácnosti rodiče do věku maximálně 26 let. Snížení pojistné sazby by se tak aplikovalo pouze v době faktické výchovy, nikoliv po celou dobu výdělečné činnosti pojištěnce. Nárok na snížení pojistného by měli oba rodiče při splnění podmínky soužití ve společné domácnosti, či oba rodiče mající dítě soudem svěřené do střídavé péče. (OKPDR [11]). Takto navržená změna ve

výši pojistného pro zaměstnance by neměla vliv na výši výsledné důchodové dávky, neboť výše důchodu se v ČR odvozuje od vyměřovacího základu a nikoli od skutečně zaplaceného pojistného.

4 Makroekonomická a mikroekonomická analýza

Při sestavování mikroekonomických a makroekonomických modelů simulujících navrhovanou variantu diferenciací sazby pojistných odvodů byly výchozími vstupními proměnnými statistické datové soubory, které však musely být modelově omezeny a upraveny. Údaje o počtu plátců pojistného byly převzaty z dat ČSSZ, kdy byl výchozím bodem soubor o přepočteném počtu plátců pojistného a počtu důchodců v roce 2013. Na takto zjištěný počet skutečných plátců pojistného v daném roce byla použita struktura plátců pojistného v členění dle počtu a věku dětí v (i neúplné) rodině a podle typu domácnosti a ekonomické aktivity manželů, resp. partnerů, vycházející z dat sebraných v rámci SLDB v roce 2011 [5].

V úvahu pro modelové výpočty se brali pouze ekonomicky aktivní jedinci (tedy ti, kteří v daném roce opravdu odváděli pojistné či platili daně a mohlo se u nich aplikovat testované opatření). Z takto upravených dat byla stanovena charakteristika ekonomicky aktivní populace (plátců pojistného) v členění dle počtu dětí (od 0 do 4 a více), která pak byla aplikována na populaci roku 2013. Tímto převážením přepočtených ekonomicky aktivních plátců pojistného vznikla modelová struktura aktuálních plátců pojistného. Strukturu plátců pojistného v závislosti na počtu vychovávaných dětí ukazuje následující tabulka.

Tab. č. 1

Počty a struktura plátců pojistného podléhajících zvýhodnění/sankci ve výši sazby důchodového pojištění v závislosti na počtu dětí

počet zohledňovaných dětí	zohlednění dítěte oběma rodičům	
	% zastoupení	počet plátců (v tisících)
0	36.61	1 545
1	26.63	1 124
2	30.44	1 285
3	5.35	226
4	0.75	32
5	0.15	6.5
6+	0.06	2.7
	Celkem	4 219

Pramen: vlastní výpočty na základě dat ČSSZ a SLDB 2011.

Počítány byly mikroekonomické dopady uvedeného opatření na individuální příjmovou situaci rodin a makroekonomické dopady uvedeného opatření na systém důchodového pojištění. Zkoumání mikroekonomických dopadů navrhované úpravy bylo provedeno na příkladu hypotetického jedince majícího příjem ve výši průměrné hrubé mzdy (brána v úvahu ve výši všeobecného vyměřovacího základu pro rok 2013 ve výši 25 913 Kč). Při hodnocení sociálních dopadů propočítávaných variant byla výsledná úleva porovnávána s průměrnými náklady na výchovu dítěte tak, jak je zjistil ČSÚ [4].

Vliv navrhovaného reformního opatření na individuální příjmovou situaci hypotetických jedinců lze zkoumat prostřednictvím mikroekonomických modelů a vliv na celkovou bilanci důchodového systému pak makroekonomickým modelem.

5 Mikroekonomická analýza

Tab. č. 2

Diferenciace sazeb pojistného a výše odvodů na důchodové pojištění

počet zohledněných dětí	sazba pojistného celkem	sazba pojistného zaměstnanec	odvod pojistného zaměstnancem	odvod pojistného celkem	úspora zaměstnance
0	29.0	7.5	1 943	7 515	- 259
1	28.0	6.5	1 684	7 256	0
2	26.5	5.0	1 296	6 867	389
3	24.0	2.5	648	6 219	1 037
4 +	21.5	0	0	5 571	1 684

Pramen: vlastní výpočty na základě platné právní úpravy 2015.

Z provedených propočtů vyplývá, že u bezdětného jedince s příjmem na úrovni průměrné mzdy by opatření spočívající ve zvýšení základní sazby pojistného o 1 procentní bod mělo za následek zvýšení měsíčních odvodů ve výši 259 Kč. Pro domácnost s jedním dítětem by se příjmová situace oproti současnému stavu nezměnila – její disponibilní měsíční příjmy by zůstaly stejné. Pro domácnost se dvěma dospělými jedinci s příjmy na úrovni průměrné mzdy a dvěma dětmi by pak navrhované opatření přineslo měsíční úsporu ve výši 778 Kč, což představuje 6,2 % nákladů rodiny spojených s přítomností 2 dětí (12 552 Kč [4]). Pro domácnost dvou dospělých ekonomicky aktivních jedinců se třemi dětmi by úspora na sníženém pojistném na důchodové pojištění činila 2 074 Kč, což představuje 12,8 % nákladů spojených s přítomností 3 dětí v rodině (16 236 Kč [4]). Pro rodinu se 4 a více

děťmi, ve které by byli oba rodiče výdělečně činní, by pak úspora vyvolaná snížením pojistného činila 3 368 Kč. V případě, že by byl výdělečně činný pouze jeden dospělý člen domácnosti (což předpokládáme častěji např. u 3 a více dětných domácností, kdy je matka dětí na mateřské či rodičovské dovolené s nejmenším dítětem přítomným v rodině), pak by celková výhoda pro třídětnou domácnost byla 1 037 Kč a pro čtyřdětnou domácnost pouze 1 648 Kč, což představuje marginální část rodinného rozpočtu a pokrývá necelých 7 % nákladů spojených s přítomností 3 dětí v rodině.

Zajímavé je rozložení poskytovaných výhod v celém spektru plátců pojistného. 46 % plátců pojistného by nemělo oproti současnému stavu nárok na žádnou podporu (jednodětné domácnosti) a 45 % domácností s dítětem v rodině (dvoudětné) by za předpokladu výdělečné činnosti obou rodičů mělo nárok na celkovou slevu ve výši 778 Kč měsíčně.

Z provedených propočtů lze vyvodit relativní nespravedlnost uvedeného přístupu. Jelikož náklady na výchovu dítěte jsou víceméně stabilní a na příjmu rodiny do jisté míry nezávislé, snížení pojistného je přímo závislé na velikosti příjmu, a tak uvedený příspěvek ve formě možnosti snížení si pojistného poskytuje na „stejnou“ výchovu dětí různě vysoké příspěvky. Je otázkou, zda je to opravdu to, co stálo za původní myšlenkou flexibilní podpory rodin s dětmi v rámci důchodového systému, tedy usnadnění doby výchovy dětí všem rodinám stejně. Z podstaty tohoto opatření, kdy je pojistná sazba na důchodové pojištění snížena pouze výdělečně činným osobám, existuje významná skupina rodičů, kterých se toto zvýhodnění nebude týkat z důvodu jejich nevýdělečné činnosti.

Neméně zajímavým je pak srovnání celoživotního příjmu domácnosti v případě výchovy dětí. Na příkladu rodiny se 2 dětmi, což je nejčastěji se vyskytující model rodiny v ČR v posledních desetiletích a i nadále převažující v deklarovaných preferencích budoucích rodičů, bude spočítáno, jak se změní celkové příjmy domácnosti v případě přijetí navrhovaného opatření. Modelově budeme uvažovat domácnost se dvěma výdělečně činnými dospělými, dvěma dětmi narozenými s odstupem 3 let, z nichž prvorozené bude středoškolsky vzdělané a druhé dosáhne vysokoškolského vzdělání. Průměrnou dobu pojištění pro rodiče uvažujeme 43 let a celou dobu pobírají příjem na úrovni průměrné mzdy. Kalkulace je provedena v současných cenách. Z provedeného srovnávacího výpočtu je patrné, že za současně platných podmínek by oba rodiče platili 43 let pojistné ve výši 28 %, což odpovídá sumě cca 3 744 000 Kč zaplaceného pojistného na osobu.

Podle navrhované varianty Odbornou důchodovou komisí pro důchodovou reformu by takoví rodiče platili 14 let zvýšenou sazbu 29 %, 13 let základní sazbu 28 % a 16 let sníženou sazbu 26,5 %. Celkové zaplacené pojistné za období 43 let by činilo cca 3 713 000 Kč na osobu. Navrhované opatření by tak přineslo za 43 let placení pojistného pro domácnost dvou ekonomicky aktivních dospělých se dvěma dětmi úlevu ve výši 62 000 Kč, což je zanedbatelná částka, zejména při vzetí v úvahu modelového předpokladu nepřetržité výdělečné činnosti obou rodičů, což bude ve skutečnosti nedosažitelný požadavek.

6 Makroekonomická analýza

Makroekonomický vliv navrhované varianty, která předpokládá zvýšení či snížení příspěvku v závislosti na počtu dětí pojištěnce, když za základní stav bere počet jednoho dítěte v domácnosti, na bilanci důchodového systému může být oboustranný, může dojít jak ke zvýšení příjmů, tak k jejich snížení, zjednodušeně bude záviset na poměru bezdětných a s dětmi v daném roce. V následující tabulce je zachycen dopad navrhovaného opatření na saldo důchodového systému za předpokladu modelové populace sestavené na základě omezení uvedených výše.

Tab. č. 3

Makroekonomické dopady změny sazby pojistného v závislosti na počtu dětí

počet zohledněných dětí	sazba pojistného v %				vybrané pojistné v milionech Kč		počet plátců (v tis.)	změna salda (v mil. Kč)
	celková sazba – navrhovaná změna	celková sazba – současný stav	pojistné zaměstnance – navrhovaná změna	pojistné zaměstnance – současný stav	Navrhovaná změna	Současný stav		
0	29.0	28.0	7.5	6.5	139 307	134 503	1 545	4 804
1	28.0	28.0	6.5	6.5	97 832	97 832	1 124	0
2	26.5	28.0	5.0	6.5	105 855	111 847	1 285	-5 992
3	24.0	28.0	2.5	6.5	16 834	19 639	226	-2 806
4	21.5	28.0	0	6.5	2 729	3 554	41	-825
Celkem					362557	367375	4219	-4819

Pramen: vlastní výpočty na základě platné právní úpravy 2015.

Z uvedeného výpočtu je patrné, že navrhovaná varianta diferenciací sazeb důchodového pojištění v závislosti na počtu vychovávaných dětí v rodině by generovala výpadek příjmů systému důchodového pojištění ve výši 4,8 mld. Kč na nevybraném pojistném. Sankcionování bezdětných by v tomto případě nepokrylo výpadek pojistného způsobený úlevou rodinám se dvěma a více dětmi. Je tedy na místě otázka, zda snížení pojistného pro rodiny s více než jedním dítětem bylo nastaveno správně. Například odstupňování pojistné sazby s každým dítětem přítomným v rodině o jeden procentní bod by vedlo ke snížení deficitu o téměř 4 mld. Kč. K těmto výpadekům příjmů je nutno ještě připočítat zvýšené administrativní náklady, které by s tímto opatřením vznikly. V žádném z materiálů OKPDR není stanovení sazeb pojistného pro rodiny s dětmi nijak vysvětleno.

7 Kritická analýza z pohledu teorie

Ve světě doposud přijatá reformní opatření PAYG důchodových systémů přinesla mj. posílení vazby příspěvků odváděných pojištěncem do systému důchodového pojištění a výsledné důchodové dávky, žádná země se dosud dlouhodobě nevydala cestou přechodu ke konceptu CPAYG či závislosti výše pojistného na počtu vychovaných dětí. Ač současné problémy průběžně financovaných důchodových systémů, spojené s klesající mírou plodnosti, mohou navozovat dojem závislosti těchto systémů na vztazích mezi různými generacemi, není tento fakt důvodem pro vznik nových konceptů důchodového zabezpečení zohledňujících počet vychovaných nebo zplozených dětí. Jak uvádí Vostatek [13], koncept dětské penze či závislosti pojistného na počtu vychovaných dětí nezapadá do žádného ze základních sociálních modelů. Další důvody vedoucí k odmítnutí jsou následující.

Chápání dítěte jako „příspěvku do systému“, tedy jako investice, je nejenom z etického hlediska problematické. Z ekonomického hlediska narážíme na problém, jak ocenit investiční náklady a ekonomickou „výnosnost“ dítěte. Jednou z variant je omezení investičních nákladů pouze na náklady na vzdělání, což ovšem situaci moc neusnadní. Náklady vynaložené na vzdělání totiž nutně nemusí nic vypovídat o uživatelnosti vzdělání na pracovním trhu, kde se formuje odměna zaměstnance, která je pak základem pro placení příspěvků.

Další v současné teorii nevysvětlenou otázkou diskutovaného koncep-

tu je fakt, že neexistuje jednota vychovávaného dítěte (jako domnělého příspěvku do systému) a budoucího plátce pojistného (jako skutečného příspěvatele do systému). Zajištění takové jednoty není prakticky proveditelné ani žádoucí. Může nastat situace, že se dítě období, kdy by mělo samo platit příspěvky do důchodového systému, vůbec nedožije, nebo bude invalidní, a naopak, bude ze systému důchodového zabezpečení samo čerpat, nebo bude účastno důchodového systému v jiné zemi. Tato situace bude významná a častá zejména v budoucnosti a souvisí i s otevřeností České republiky a s ní spojeným pohybem pracovních sil v rámci EU. Jednou z priorit EU při snižování nezaměstnanosti mladých je např. podpora mobility mladých lidí, která jim má umožnit získat zkušenosti a zahraniční praxi. Tak jako nikdo nemůže zaručit, že z vychovávaného dítěte se jednou stane plátce pojistného, nelze zaručit, že bude plátcem pojistného právě v České republice. Výchozí předpoklad daného opatření diferenciací sazeb důchodového pojistného v závislosti na počtu vychovávaných dětí – zohlednění zásluh pracujících rodičů na výchově budoucích plátců pojistného je tedy mylný.

Koncept závislosti výše pojistného na počtu dětí v sobě obsahuje relativní nespravedlnost spočívající v různé výši změny pojistného v závislosti na výši příjmů. Jelikož náklady na výchovu dítěte jsou víceméně stabilní a na příjmu rodiny nezávislé, avšak snížení pojistného je přímo závislé na velikosti příjmu, tak uvedený příspěvek ve formě možnosti snížení si pojistného poskytuje na „stejnou“ výchovu různě vysoké příspěvky. Koncept zavedení diferenciací pojistné sazby podle počtu dětí navrhovaný OKPDR by v podmínkách ČR znamenal další zvýšení již tak velkého zatížení práce pojistným pro nezanedbatelnou část populace. Zvýšení pojistné sazby pro bezdětné pojištěnce by znamenalo diskriminaci, protože důvody bezdětnosti mohou být různé. Stát by neměl přijímat opatření, která by jakýmkoliv způsobem postihovala bezdětnost. Navíc by nebylo spravedlivé ani žádoucí, aby byly mladé dosud bezdětné rodiny budující společnou domácnost prostřednictvím vyšší pojistné sazby penalizovány.

Je tedy nutno si uvědomit, že vyšší porodnost (ke které má diskutované opatření přispívat) sama o sobě nemusí v budoucnu vést k vylepšení bilance důchodovému systému, protože zvýšená porodnost automaticky neznamená uplatnění se na trhu práce v dané zemi.

8 Závěr

Ačkoli je koncept závislosti sazby důchodového pojištění na počtu vychovaných dětí v posledních dvou desetiletích zmiňován v různých variantách, téměř vždy se jedná pouze o teoretické návrhy bez ekonomické kalkulace či alespoň kvalifikovaných odhadů. Např. Sinn [11] ve své práci navrhuje sazbu pojištění pro bezdětné v rozmezí 6 – 8 %, opět bez konkrétního zdůvodnění dané úrovně. Ani v návrhu OKPDR není jasně deklarováno, na základě jakých kritérií by byla zvolená sazba důchodového pojištění stanovena.

Idea zavedení variabilní pojistné sazby na důchodové pojištění podle počtu vychovávaných či zplozených dětí není v současnosti uplatněna v žádném důchodovém systému na světě. Modelové propočty snižování sazby důchodového pojištění ukázaly, že snížení zátěže domácnosti s průměrnými příjmy by bylo marginální. Varianta zavedení variabilní pojistné sazby podle počtu dětí dle návrhu OKPDR by v podmínkách ČR znamenala další zvýšení již tak velkého zatížení práce pojistným pro nezanedbatelnou část populace.

Diferenciace sazeb pojistných odvodů pro rodiny s dětmi v důchodovém systému je nesystémové opatření, které je pro rodiče dětí nespravedlivé, když nepostihuje všechny rodiče dětí, ale pouze ty výdělečně činné. Např. skupiny rodičů nejvíce ohrožené chudobou, tj. rodiče samoživitelé a rodiny se 3 a více dětmi, které jsou častěji nezaměstnané či pracující na částečné úvazky a ve své podstatě by tuto podporu potřebovaly nejvíce, by z daného opatření neměly žádný či minimální prospěch. Nespravedlivý je navrhovaný koncept i mezi výdělečně činnými rodiči navzájem, kdy je každé dítě „oceněno“ jinak, v závislosti na výši příjmů jeho rodičů – čím vyšší příjem, tím vyšší zvýhodnění.

Efektivnější, spravedlivější, administrativně méně náročné je např. pomoc rodinám s dětmi v rámci daňového systému formou slevy na dani za vychovávané dítě, kde formou daňového bonusu dosáhne na podporu při výchově dětí větší počet potřebných rodičů než v případě navrhovaného konceptu.

Na základě výše předloženého zhodnocení navrženého konceptů diferenciace sazeb v sociálním pojištění autor doporučuje, aby se Česká republika při dalším pokračování reformy důchodového pojištění vyhnula tomuto směru řešení. Výrazným rizikem pro užití takového konceptu je problematické teoretické zakotvení spojené s těžko uchopitelnou kvantifikací jeho efektivity. Nezanedbatelným rizikem této alternativní formy zohlednění výchovy dítěte v důchodovém zabezpečení je negativní nebo prakticky nulová zkušenost s její aplikací v zahraničních důchodových systémech.

Literatura

- [1] BENTAL, B. (1989): The old-age security hypothesis and optimal population growth. In: *Journal of Population Economics* 1, 285 – 301.
- [2] BORCHERT, E. J. (1981): *Die Berücksichtigung familiärer Kindererziehung im Recht der gesetzlichen Rentenversicherung*. Duncker & Humblot GmbH, 1981.
- [3] CIGNO, A. (2009): How to Avoid a Pension Crisis: A Question of Intelligent System Design. In: *IZA Policy Paper*, No. 4. Institute for the Study of Labour, [online]. [cit.2015-05-25] available from: <http://ftp.iza.org/pp4.pdf>
- [4] ČSÚ, (2003): *Výběrové šetření o nákladech na výživu a výchovu dítěte, provedené ČSÚ v roce 2003*, Praha.
- [5] ČSÚ, (2011): *Sčítání lidí, domů a bytů, provedené ČSÚ v roce 2011*, Praha.
- [6] HAMPL, O. (2014): *Metodika analýzy transferů mezi rodinami a společnostmi*. Pracovní text, OKPDR, Praha.
- [7] HOLUB, M – ŠLAPÁK, M. (2010): *Alternativní formy podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*, VÚPSV, v.v.i., Praha.
- [8] HYZL, J. – RUSNOK, J. – ŘEZNÍČEK, T. – KULHAVÝ, M. (2004): *Penzijní reforma pro Českou republiku*. (Inovativní přístup.) ING Česká republika a Slovenská republika, Praha.
- [9] LINHAS, T. (2006): *Estratégicas da reforma da segurança social* *Apreciação da CGTP-IN: uma proposta*, Lisabon.
- [10] OKPDR. (2014): *Identifikované návrhy možných opatření na úpravy a změny v rámci DS (4. září 2014)* [online]. [cit.2015-05-25] available from <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/09/Seznam-identifikovaných-možných-opatření-týkajících-se-přímo-narovnání-transferů-a-zásluhovitosti-s-ohledem-na-investice-do-budoucí-generace-4.-září-2014.pdf>
- [11] OKPDR. (2015): *Návrh diferenciací sazeb pojistných odvodů pro rodiny s dětmi* [online]. [cit.2015-05-25] available from <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/05/N%C3%A1vrh-diferenciací-sazeb-pojistných-odvodů-pro-rodiny-s-děti-21.-květen-2015.pdf>Werdning, M. (2014): Familien in der gesetzlichen Rentenversicherung: Das Umlageverfahren auf dem Prüfstand. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung,
- [12] SINN, H. W. (2013): Das demographische Defizit – die Fakten, die Folgen, die Ursachen und die Politikimplikationen. In: *Ifo Schnelldienst*, Vol. 66, No. 21.
- [13] VOSTATEK, J. (2015): Děti, penze a pojistné. In: *Fórum sociální politiky* 2/2015.
- [14] WERDING, M. (1998): *Zur Rekonstruktion des Generationenvertrages. Ökonomische Zusammenhänge zwischen Kindererziehung, sozialer Alterssicherung und Familienlastenausgleich*, Tübingen.